

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
УКРАЇНИ
РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ МЕТОДИЧНИЙ
КАБІНЕТ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
МИСТЕЦТВА І КУЛЬТУРИ

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ

МЕТОДИКА
викладання диригування

ПРОГРАМА
для інститутів культури з фаху
«Народна художня творчість»

Кваліфікація: керівник оркестру народних
інструментів, викладач фахових
дисциплін

Київ - 1997

Програму склав доцент кафедри народних інструментів Київсько-го державного інституту культури О.Г.Побединський

Рецензенти: С.І.Литвиненко,
Заслужений діяч мистецтв України, художній керівник та головний диригент оркестру народних інструментів національної радіокоманії України, професор Національної музичної академії ім. П.І.Чайковського

В.С.Паньков,
професор Національної музичної академії ім.П.І.Чайковського

О.П.Макаренко,
канд.мистецтвознавства, професор Миколаївського інституту культури

Відповідальний за випуск : В.І.Волохонич

Редактор : С.І.Бровченко

Затверджено Радою Київського інституту культури, протокол № 7 від 25.04.1997 р.

Пояснювальна записка

Програма курсу методики викладання диригування призначена для студентів факультетів народного музичного мистецтва інститутів культури, які спеціалізуються як диригенти оркестрів народних інструментів. Головне завдання курсу - формування у студентів цілісного уявлення про методи навчання диригуванню, педагогічні принципи виховання диригентської школи, поєднання практичних виконавських навичок з усвідомленням теоретичних засад диригентського мистецтва. Кінцевою метою викладання курсу є підготовка висококваліфікованих педагогів для училищ культури, інших мистецьких закладів, які досконало володітимуть сучасною методикою викладання, ерудицією в питаннях музичної педагогіки та психології, здатних всебічно забезпечити навчально-виховний процес.

Методичні рекомендації

Курс методики навчання диригуванню читається протягом III-го семестру. Форма підсумкового контролю - курсова робота.

Для успішного засвоєння студентами як теоретичних, так і практичних засад курсу методики навчання диригуванню, доцільно обрати форму лекційно-практичних занять. В проведенні занять слід якомога ширше застосовувати активні методи навчання - моделювання та відпрацювання проблемних ситуацій майбутньої професійної діяльності студентів. Впровадження рольових ігор з розподілом функціональних обов'язків між учасниками стимулює не тільки засвоєння знань, а й творче мислення студентів, привчає їх до відповідальності за прийняте рішення, сприяє формуванню культури взаємин.

В процесі розгляду питань диригентської техніки необхідний візуальний показ викладачем прийомів диригування. Для унаочнення

викладу матеріалу доцільно розглядати приклади з репертуару диригентського курсу училища культура, зосереджуючи увагу на технічних та виконавських завданнях, пов'язаних з інтерпретацією цих творів. Рекомендується відвідування студентами уроків в училищі культури в наступним їх обговоренням. Викладач методики повинен акцентувати увагу на необхідності зв'язку учбових занять з диригування в класі та диригентською практикою студентів в оркестрі училища культура.

Вимоги до курсової роботи.

Курсова робота повинна продемонструвати рівень засвоєння студентами змісту курсу, який визначається умінням скласти оптимальний варіант індивідуального плану як програми наскрізної та безперервної підготовки фахівця протягом усього періоду навчання. Виходячи з цього, в курсовій роботі студентам пропонується:

1. Скласти орієнтовний індивідуальний план студента на один із семестрів /за вибором викладача/ з урахуванням прогресивного ускладнення завдань на етапах опанування диригентської техніки. В індивідуальному плані відбити особистісні та професійні якості гіпотетичного студента на даний час. В плані на I-й семестр - це рівень музичних здібностей, загальної музичної підготовки, здатність до творчого сприйняття музики, інтерес до диригування, фізичні дані диригентського апарату. В планах на кожний з наступних семестрів визначити рівень просування студента в розвитку музичних здібностей, оволодінні технікою, формуванні виконавської майстерності. обов'язково вказати на недоліки.

Виходячи з психолого-педагогічної характеристики студента, скласти репертуар на півріччя та обґрунтувати його педагогічну доцільність: визначити, на оволодіння якими елементами диригентської техніки спрямоване вивчення цих творів, якою мірою новий ре-

пертуар сприятиме закріпленню набутих навичок, стимулюватиме розвиток диригентсько-виконавських здібностей студента. Перерахувати і описати вправи та методику відпрацювання технічних прийомів. Обґрунтувати застосування вправ нотними прикладами з репертуарних творів.

2. Здійснити детальний диригентсько-педагогічний аналіз одного із запланованих репертуарних творів з визначенням його образно-емоційного змісту, структура, формоутворюючих елементів. Визначити диригентські та оркестрові труднощі і подати методичні рекомендації до їх подолання.

3. Оцінити виконання студентами індивідуального плану, взявши за основу критеріїв оцінки рівень активності, ініціативності та самостійності в роботі студента, технічної та художньої досконалості виконання репертуарних творів.

Тематичний план

№ теми	Назва теми	Кількість годин
1	2	3
1.	Мета і завдання курсу. Огляд літератури.	2
2.	Історичні аспекти диригентського виконавства.	2
3.	Методика навчання диригуванню на етапі засвоєння елементарних навичок.	8
4.	Методика навчання диригуванню на етапі засвоєння основних елементів диригентської техніки.	10
5.	Методика навчання диригуванню на етапі оволодіння емоційно-виражальними функціями диригентської техніки.	6

№	1	2	3
6.	Планування та організація учбового процесу.		2
7.	Принципи добору педагогічного репертуару.		2
8.	Методика роботи з оркестром.		4
	ВСЬОГО:		36

ЗМІСТ КУРСУ

Т Е М А 1. Мета і завдання курсу. Огляд літератури.

Значення дисципліни "Методика викладання диригування" як важливої складової частини фахової освіти у вузі. Взаємозв'язок предмету з іншими дисциплінами. Визначення завдань курсу як узагальнення педагогічних принципів та методів навчання диригуванню, поєднання практичних виконавських навичок студентів з теоретичними засадами викладання диригування. Визначення кінцевої мети курсу як оволодіння методикою навчання диригуванню, підготовка студентів до самостійного висококваліфікованого вирішення педагогічних проблем в ході фахової діяльності як педагогів училищ культури.

Навчання диригуванню як творчий процес. Визначення завдань педагога як вихователя музикантів-диригентів, які досконало володітимуть основами свого фаху, виконавськими та організаторськими здібностями, волюнтарними якостями.

Важлива передумова викладання диригування – знання основ психології та музичного сприйняття, дидактики, необхідність поєднання професійної майстерності з педагогічними здібностями та ерудицією. Значення особистого прикладу педагога.

Огляд літератури з курсу. Розробка методичних проблем техніки диригування в науково-методичних працях Г. Вуда, С. Казачкова, Е. Кана, К. Кондрашина, М. Малька, І. Мусіля, К. Ольхова, К. Птиці.

Значення науково-методичного доробку українських диригентів-практиків та педагогів в галузі методики навчання диригуванню. Методична спрямованість праць М. Колесся, М. Канерштейна, І. Разумного, Р. Кофмана, О. Полякова та ін. Поглиблена розробка цими авторами практичних порад по оволодінню технікою диригування, питань психологічних особливостей диригентської професії, методики використання знакових систем диригування, методики роботи над партитурою, методики роботи з оркестром тощо.

Сучасна система диригентської освіти в Україні. Фахове розгалуження диригентів. Середня ланка освіти – музичні училища, училища культури, вища – вузи мистецтва, найвища – оперно-симфонічна спеціалізація в Національній музичній академії України ім. П. І. Чайковського, Львівському державному музичному інституті ім. М. В. Лисенка при наявності вищої музичної освіти.

Значення педагогічної практики видатних українських диригентів В. Бердяєва, О. Климова, Н. Рахліна, В. Тольби, С. Турчака та ін. Внесок в розвиток вітчизняної музичної культури кафедри народних інструментів Київської консерваторії як першої в Україні педагогічної школи диригентів оркестру народних інструментів. Сучасний етап розвитку народних інструментальних ансамблів та оркестрів в Україні. Актуальні завдання підготовки кадрів керівників народних інструментальних колективів.

Т е м а 2. Історичні аспекти диригентського виконавства.

Диригування як особливий вид виконавської діяльності, наймолодша з професій музично-виконавського мистецтва. Основні етапи історії диригування в зв'язку з розвитком оркестру та оркестрової музики: від поєднання в одній особі ролі композитора, виконавця на одному з інструментів та координатора сумісного звучан-

ня - до виокремлення диригента як самостійного музиканта-виконавця, інтерпретатора авторського задуму через колективне звучання оркестру. Модифікація диригентської палички від палиці, жезла, сувор нот, смичка до сучасного уніфікованого її вигляду.

Відомості про виникнення, становлення та розвиток оркестру народних інструментів.

Диригування як процес навчання. Внесок видатних майстрів-диригентів минулого та сучасності в становлення та розвиток методики навчання диригуванню.

Т е м а 3. Методика навчання диригуванню на етапі засвоєння елементарних навичок.

Необхідність правильного вибору послідовності викладання теоретичних позицій курсу та накопичення диригентських навичок.

Появляється диригентської техніки. Диригентський апарат та взаємодія його складових частин. Диференціація частин руки та використання їх в диригуванні. Принципи раціональної постановки диригентського апарату та необхідність урахування індивідуальних особливостей. Співвідношення правої та лівої руки. Подолання найтиповіших недоліків в постановці диригентського апарату. Основні диригентські рухи. Природна анатомо-фізіологічна обумовленість диригентських рухів.

Диригентський жест. Структура диригентського жесту та характеристика його елементів. Ауфтакт як головний елемент диригентського жесту, його функції. Різновиди ауфтакту - початковий, внутрішній, повний, неповний, затриманий.

Необхідність застосування підготовчих вправ, що розвивають свободу, гнучкість, пластичність та координацію рухів.

Тактування як відпрацьована система жестів, які вказують на лічильні долі та структуру такту, визначають темп твору.

Принципи побудови схем тактування та вибір їх при диригуванні. Послідовність у вивченні схем тактування. Застосування диригентської палички. Застосування підготовчих вправ для практичного засвоєння диригентських схем.

Т е м а 4. Методика навчання диригуванню на етапі засвоєння основних елементів диригентської техніки.

Послідовність в роботі над засвоєнням та розвитком основних елементів диригентської техніки. Втілення різних ритмічних малюнків з допомогою диригентських жестів. Роль повного та неповного ауфтакту в передачі лічильних долей. Характер жесту. Засвоєння активного та пасивного жесту в передачі продовження звучання та пауз. Аналіз технічних прийомів показу вступів, фермат та продовження звучання. Оволодіння технікою передачі ритмічної організації звуків на матеріалі нескладних мелодій з фортепіанних, пісенних та хорових творів. Подолання типових помилок диригування на цьому етапі опанування техніки. Вправи на розвиток слухової, зорової та моторної пам'яті.

Т е м а 5. Методика навчання диригуванню на етапі оволодіння емоційно-виражальними функціями диригентської техніки.

Проблема виразності диригування та її вирішення на початковому етапі навчання. Образність, асоціативність як основа комунікабельності диригентських жестів. Робота над виразністю жесту. Застосування емоційно виразних, зображальних та умовних жестів. Виразальні функції лівої руки. Координація рухів рук. Виразальна роль міміки диригента. Її вплив на характер, інтенсивність та виразність оркестрового звучання.

Багатоманітність функцій диригентського жесту. Утримання темпу та способи його зміни. Залежність між швидкістю та амплітудою

рухів. Прийоми поступової зміни темпу: прискорення та уповільнення. Прийоми підготовки раптової зміни темпу.

Звуковедення та фразування. Внутрішнє та внутрішнє заповнення руху. Зв'язок руху з формоутворенням. Робота над мелодією. Передача змістових, ритмо-інтонаційних, ладово-гармонічних та структурних зв'язків в розгортанні мелодії.

Засоби передачі динаміки. Відносна залежність між амплітудою рухів та гучністю. Прийоми показу кресендо та димінундо. Контрастність жестів при раптовій зміні звучності. Прийом різкої зміни висотного рівня в позиції рук. Видозмінення ауфтакту при передачі динамічних нюансів.

Штрихи. Гострота та тривалість звука в диригентському жесті. Різноманітність прийомів у застосуванні кисті, передпліччя, всієї руки для передачі штрихів легато, non legato та стаккато. Показ оркестрових вступів та атаки звука.

Розвиток диригентсько-виконавських навичок учня. Подолання схематизму рухів як одне з найважливіших педагогічних завдань. Вправи на удосконалення мануальної техніки, на розвиток незалежності рук, на зміну темпу, динаміки, штрихів, координацію рухів.

Т е м а 6. Планування та організація учбового процесу.

Планування та організація класної та позакласної роботи: складання індивідуальних планів та визначення основних завдань на семестр. Складання розкладу занять, контроль за роботою студента та оцінка знань. Підготовка концертмейстера.

Побудова та основний зміст уроку з диригування: перевірка домашнього завдання, робота над музичним твором, визначення завдань для самостійної роботи. Робота над музичним твором в диригентському класі. Три основні стадії в роботі над музичним твором: Загальне ознайомлення. Способи вивчення та запам'ятовування партитури /про-

слуховування, гра на фортепіано, зорове читання партитури, відтворення голосом мелодії, баса, середніх голосів, акордових поєднань. Педагогічний аналіз музичного твору: зміст, форма, стиль, технічні та виконавські труднощі, способи їх подолання. Визначення виконавського плану. Детальне опрацювання твору. Розподіл на відносно завершені частини. Визначення конкретного виконавського завдання. Робота над фразуванням, динамікою, штрихами. Диригування по партитури та на пам'ять.

Виконання твору повністю. Проблема диригентської інтерпретації. Розкриття образного змісту музичного твору, передача авторського задуму в процесі диригування.

Форми проведення уроку. Заняття з концертмейстером, без концертмейстера. Колективна система занять як важливий чинник накопичення студентами практичного досвіду. Моделювання за участю всього диригентського класу викладача проблемних ситуацій у співвідношенні "викладач - учень", "диригент - оркестранти" та їх відпрацювання в ході рольових ігор.

Скеровуюча роль педагога. Наочний показ прийомів диригентської техніки як важливий засіб навчання. Всебічний розвиток в індивідуальному класі комплексу професійних якостей - внутрішнього слуху, ритму, пам'яті, волі, активної слухової та моторної реакції, технічної майстерності, організованості. Розвиток творчої ініціативи та самостійності у вирішенні технічних та художніх завдань.

Постійний контроль педагога за самостійною роботою студента. Чітке визначення домашніх завдань, розрахунок часу. Виховна робота в класі та поза класом.

Т е м а 7. Принципи добору педагогічного репертуару.

Унаочнення викладу теоретичних положень курсу через педагогічний репертуар - основу навчання диригуванню. Основні принципи

формування репертуару: педагогічна доцільність, послідовність в ускладненні завдань, в подоланні технічних труднощів. Відбір високохудожніх творів пусевного, хорового, фортепіанного та оркестрового репертуару, різноманітних за стилем, жанром, формою, метричною структурою, темпом тощо. Використання з навчальною метою творів зарубіжних та вітчизняних композиторів минулого і сучасності. Здобутки української національної композиторської школи як основа педагогічного репертуару.

Необхідність індивідуального підходу, добору творів з урахуванням підготовленості студента, забезпечення поступового накопичення репертуару для подальшої самостійної професійної діяльності студента.

Т е м а 8. Методика роботи з оркестром.

Значення практичної роботи студента з оркестром: закріплення технічних навичок, набутих в умовах класних занять, накопичення досвіду самостійної роботи з оркестром, розвиток навичок акомпанемента /солістам-інструменталистам, вокалістам, хору/, виховання самоконтролю, мобілізація виконавських можливостей.

Загальні принципи репетиційної роботи з оркестром. Три стадії в роботі з оркестром: підготовча, репетиційна і завершальна /концертне виконання/.

Підготовка до репетицій: складання програми з урахуванням можливостей оркестру. Самостійна детальна робота над партитурами. Перевірка та коригування оркестрових партій, складання плану репетицій. Організація та методика репетиційної роботи. Ознайомлення з твором на першій репетиції. Робота з групами. Загальні репетиції. Робота над звуком, фразуванням, досягнення ансамблевої злагоженості. Зв'язок між технічними та художніми завданнями. Підготовка до виконання твору повністю: повтори окремих фрагментів з точним

визначенням виконавських задач, корегування оркестрового звучання. Психологічні передумови успішної роботи: встановлення творчого контакту з виконавцями, стимуляція інтересу до роботи. Значення генеральної репетиції в репетиційному процесі.

Присутність викладача з диригування на репетиціях, його аналіз рівня реалізації студентом поставлених завдань.

Концертні виступи та їх значення для удосконалення виконавської майстерності студента. Критичний розгляд та обговорення в класі роботи студента з оркестром.

Робота в аматорських колективах як школа практичного досвіду. Організація роботи колективу, підбір репертуару та робота над ним. Знаходження форм роботи, які б задовольняли творчі запити учасників самодіяльного оркестру, сприяли зростанню та удосконаленню їх майстерності.

Список літератури:

1. Андреева Л. Методика преподавания хорового дирижирования. М., 1969
2. Вейнгартнер Ф. О дирижировании. М., 1927
3. Вуд Г. О дирижировании. М., 1958
4. Гозулов Г. Методика работы с самостоятельным симфоническим оркестром. М., 1983
5. Завадинский Д. Выбор схемы тактирования. К., 1980
6. Ильченко А. Методические рекомендации по работе с самостоятельным оркестром народных инструментов. К., 1986
7. Казачков С. Дирижерский аппарат и его постановка. М., 1967
8. Кая Э. Элементы дирижирования. Л., 1980
9. Канерштейн М. Вопросы дирижирования. М., 1972
10. Канерштейн М. Про методику навчання диригування // Питання диригентської майстерності. - К., 1980. - С. 5 - 33

11. Киргиз А. Работа с самодеятельным оркестром русских народных инструментов. М., 1982
12. Колесса Н. Основы техники дирижирования. К., 1981
13. Ковдрашин К. О дирижерском искусстве. Л., 1970
14. Кофман Р. Виховання диригента: психологічні особливості. К., 1986
15. Малько Н. Основы техники дирижирования. М., 1965
16. Маталаев Л. Основы дирижерской техники. М., 1986
17. Мохов И. Исполнительский анализ партитуры для оркестра русских народных инструментов. М., 1968
18. Мусин И. О воспитании дирижера. Л., 1987
20. Мусин И. Техника дирижирования. Л., 1967
21. Ольхов К. Теоретические основы дирижерской техники. Л., 1984
22. Паньков В. Методика викладання диригування. К., 1995
23. Пигров К. Руководство хором. М., 1964
24. Побединский О. Методичні рекомендації з диригування на початковому етапі опанування фаху. К., 1997
25. Поляков О. Сімеотичні особливості складових частин звукової системи диригування // Питання диригентської майстерності. - К., 1980. - С. 167 - 183